

ماه رمضان، بهار دعا و مناجات با خدا

<"xml encoding="UTF-8?">

ماه رمضان بهار دعا و مناجات

ماه رمضان ماه خودسازی و تصفیه روح است. خداوند همه اسباب کار را در این ماه برای پالایش روح و روان از آلودگی های گناه فراهم نموده و با لطف و رحمت مخصوص خویش همه درها و راهها را در راستای تهذیب نفس و صفای باطن و تکامل معنوی گشوده است. فرصت بسیار خوبی برای انسانها است تا در کنار این سفره بزرگ و متنوع رحمت الهی بنشینند و با انواع غذاهای روحی، روح و روان خود را تقویت کنند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمود: «إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا؛ (1) همانا برای پروردگار شما در دوران زندگی شما لحظه های بسیار سودمند و مغتنم روی می آورد، خودتان را در معرض آن لحظه های سودمند قرار دهید و استفاده شایان ببرید».

در حدیث دیگر که حدیث قدسی است، خداوند به حضرت داود (علیه السلام) چنین وحی کرد: «إِنَّ لِلَّهِ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلَا فَتَرَصَّدُوا لَهَا؛ (2) همانا برای خداوند در دوران زندگی شما لحظه های سودمندی است، بدانید و مترصد این لحظه ها باشید و آنها را هوشیارانه و با جدیت به دست آورید».

ماه رمضان برای تهذیب نفس و خودسازی و پالایش باطن از هرگونه عوامل آلاینده، بهترین فرصت است، باید نه تنها خود را در معرض استفاده از آن فرصت قرار دهیم، بلکه باید هوشیارانه مترصد آن باشیم و لحظه ها را شکار کنیم و نگذاریم عبور چرخ های روزگار آن را از دست ما برباید و دور سازد.

اسباب تهذیب نفس و خودسازی در ماه رمضان، تنها به روزه گرفتن نیست، بلکه تلاوت آیات قرآن، دعاها و مناجات با خدا، اطعام و رسیدگی به مستمندان و محرومان، کسب صبر و مقاومت، یاد خدا و قیامت در ماه رمضان که از دستوره های مستحبی آن است، هرکدام نقشی در خودسازی دارند، یکی از آنها که می توان گفت نقش بسیار مهمی در خودسازی دارد، و ماه رمضان بهار آن می باشد، دعا و مناجات است که در این گفتار بر آنیم تا به طور خلاصه به بررسی ارزش و شیوه صحیح دعا و نیایش و آثار آن بپردازیم:

سفارش بسیار مؤکد به دعا از دیدگاه اسلام

در قرآن و گفتار پیامبر (صلی الله علیه وآله) و امامان (علیه السلام) به دعا و نیایش و مناجات با خدا سفارش بسیار شده است، به عنوان نمونه:

1- خداوند در قرآن می‌فرماید: «قُلْ مَا يَعْبُوْهُ بِكُمْ رَبِّيْ لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ؛ (3) بگو پروردگار من برای شما ارجی قائل نیست، اگر دعای شما نباشد».

بنابراین، وزنه و شخصیت و ارجمندی انسان به دعا و ارتباط با خدا بستگی دارد.

2- نیز می‌فرماید: «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِيْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دَاخِرِيْنَ؛ (4) پروردگار شما گفته است مرا بخوانید تا (دعای) شما را اجابت کنم، کسانی که از عبادت من تکبر می‌ورزند، به زودی با خواری وارد دوزخ می‌شوند».

در این آیه درباره دعا پنج مطلب مهم مطرح شده است:

1. دعا، محبوب خدا است، او فرمان می‌دهد که دعا کنید و اهل دعا و راز و نیاز باشید.
2. دعا، موجب اجابت است، با فراهم کردن شرایط استجاب که همان خودسازی است، به پاسخ مثبت پروردگار دست یابید.
3. دعا، عبادت است و پاداش عبادت را دارد، و از نشانه‌های عبودیت و بندگی است، بلکه مطابق پاره‌ای از روایات، دعا بهترین عبادت است. (5) معاویه بن عمار از امام صادق (علیه السلام) پرسید: دو نفر از دوستان شما وارد مسجد می‌شوند یکی از آنها بیشتر نماز می‌خواند و دیگری بیش‌تر دعا می‌کند، کدام‌یک از اینها برترند؟ امام صادق (علیه السلام) در پاسخ فرمود: «أَكْثَرُهُمَا دُعَاءً؛ (6) آن که بیش‌تر دعا می‌کند برتر است».
4. دوری کنندگان از دعا و نیایش، مستکبرند و در صف متکبران و خودکامگان هستند.
5. آنان که اهل دعا نیستند، عذاب خوار کننده دوزخ در کمینشان است.

در گفتار پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) و امامان (علیه السلام) نیز در ارزش دعا، سخن بسیار گفته شده است، پیامبر (صلی الله علیه وآله) در سخنی فرمود: «الدُّعَاءُ سَلَاخُ الْمُؤْمِنِ، وَ عَمُوْدُ الدِّينِ، وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ؛ (7) دعا اسلحه مؤمن، و ستون دین و نور آسمان‌ها و زمین است». یعنی دعا موجب تقویت انسان با ایمان و پایداری دین و اعتقاد او، و مایه نورانی شدن روح و روان او در همه جا است، پرواضح است که داشتن این ویژگی‌ها از شاخصه‌های اصلی خودسازی و تهذیب نفس است. جالب این که پیامبر (صلی الله علیه وآله) در گفتار دیگر فرمود: «الدُّعَاءُ مَخُّ الْعِبَادَةِ وَ لَا يَهْلِكُ مَعَ الدُّعَاءِ أَحَدٌ؛ (8) دعا مغز عبادت است، هیچ کس از اهل دعا به هلاکت نمی‌رسد». یعنی دعا نیروی فکر و اندیشه انسان را تقویت و باز می‌کند و به آن طراوت می‌بخشد، و آنان که با دعا و نیایش همدم هستند بر اثر استفاده از نتایج آن، همواره در عافیت هستند، و هرگز به هلاکت نمی‌رسند. امیرمؤمنان علی (علیه السلام) فرمود: «الدُّعَاءُ مَفَاتِيْحُ النَّجَاحِ، وَ مَقَالِيدُ الْفَلَاحِ؛ (9) دعا کلید های پیروزی و گنجینه های رستگاری است».

رعایت آداب دعا برای بهره‌مندی بهتر از مکتب دعا

هر عبادتی آداب و شرایطی دارد که منهای آن آداب و شرایط، اثر بخش نخواهد بود، بنابراین باید آداب و شرایط دعا را شناخت و آن را فراهم کرد تا اثر بخش باشد، در چنین صورت قطعاً اثر به سزایی در خودسازی و بهسازی خواهد داشت. به عنوان مثال؛ تصمیم بر ترک گناه، صاف نمودن قلب، غذا و کسب حلال، امر به معروف و نهی از منکر، پذیرفتن رهبر عادل و شایسته از شرایط دعا است، آداب دعا نیز بسیار است از جمله:

- 1- آغاز کردن دعا با نام خدا و ذکر صفات الهی؛
- 2- صلوات بر پیامبر (صلی الله علیه وآله) و آتش؛
- 3- شفیع قرار دادن اولیای خدا مانند پیامبر (صلی الله علیه وآله) و امامان (علیه السلام) هنگام دعا؛
- 4- اقرار به گناه؛
- 5- تضرع و زاری هنگام دعا؛
- 6- دو رکعت نماز حاجت، قبل از دعا؛
- 7- کوچک نشمردن دعا؛
- 8- ناچیز دانستن خواسته و نیازها در برابر عظمت خدا؛
- 9- همت عالی و بلند نظری در دعا؛
- 10- عمومی کردن دعا؛
- 11- دعای پنهانی که ارزش آن معادل هفتاد دعای آشکار است؛
- 12- دعای دسته جمعی؛
- 13- حسن ظن به استجاب دعا؛
- 14- دعا در وقت‌ها و مکان‌های مناسب و مقدّس؛
- 15- اصرار ورزیدن در دعا. (10)

روشن است که رعایت این شرایط و آداب هر کدام، نقش سازنده در تقویت ارتباط با خدا و خودسازی دارند، و انسان را در پاکسازی و بهسازی و حرکت صحیح و استوار در راه تکامل، آماده‌تر می‌سازند، بر همین اساس در دعای کمیل می‌خوانیم: «**اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي الدُّنُوْبَ الَّتِي تَخْسِرُ الدُّعَاءَ**؛ خدایا بیامرز آن گناهای را که مانع اجابت و اثر بخشی دعا می‌گردند».

وانگهی در دعاهایی که در ماه رمضان و غیر آن خوانده می‌شود، غالباً خواسته‌های ما در آن دعاها، پاکی دل و عمل، و پرهیز از انحراف و گناه و هرگونه آلودگی است، و به طور کلی محتوای دعاها نیز در مسیر خودسازی است؛ مثلاً هر فرازی از دعای ابوحزمه‌ثمالی که در سحرهای ماه رمضان خوانده می‌شود، مکتب سازندگی و تهذیب نفس و صفای باطن است، به عنوان نمونه در فرازی از آن دعا می‌خوانیم: «**اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ، وَ عَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ، وَ لِسَانِي مِنَ الْكِبْرِ، وَ عَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ**؛ (11) خدایا قلبم را از نفاق و دورویی، و کردارم را از ریا و خودنمایی، و زبانم را از دروغ، و چشمم را از خیانت و بی‌عفتی پاک کن».

اینها همه نشان دهنده آن است که دعا و نیایش صحیح با آداب و شرایط، پشتوانه و عامل استوار و عمیقی برای بهره‌گیری از روح رمضان در راه خودسازی است، و مکتب ماه رمضان با توجه به ابعاد مختلفی که دارد، از جمله دعا در این ماه خدا، عالیترین مکتب سازنده برای پرورش روح پاک و قلب سلیم و نیت خالصانه و بی‌شائبه است.

باید سعی کرد که شیوه دعا کردن را از مکتب خاندان رسالت آموخت، چرا که این موضوع یکی از ارکان اصلی دعا است که دعاهای مناسب، معقول، پرمعنی و بر اساس اصول صحیح و حساب شده باشد، چنان که دعاهایی که از پیامبر (صلی الله علیه وآله) و امامان (علیه السلام) نقل شده و یا در قرآن دیده می‌شود، به روشنی این مطلب را به ما می‌آموزد که مضامین دعاها باید از کیفیت و عمق بالایی برخوردار باشد، به عنوان مثال، حضرت ابراهیم خلیل قهرمان توحید (علیه السلام) پس از تجدید بنای کعبه، چند دعا کرد، که قرآن دعای او را چنین بیان می‌کند، او به خدا عرض کرد:

«پروردگارا! از ما بپذیر که تو شنوا و دانایی، پروردگارا ما را تسلیم فرمان خود قرار ده، و از دودمان ما امتی که تسلیم فرمانت باشند به وجود آور! و شیوه صحیح عبادت‌مان را به ما نشان ده، و توبه ما را بپذیر، که توبه پذیر و مهربان هستی. پروردگار (پس از من) در میان مردم پیامبری از خودشان برانگیز، تا آیات تو را بر آنها بخواند و کتاب و حکمت را به آنها بیاموزد و پاکیزه کند زیرا تو بر این کار توانا و آگاه هستی» (12)

«پروردگارا! این شهر (مکه) را شهر امنی قرار ده! و من و فرزندانم را از پرستش بت‌ها دور نگهدار، آنها (بت‌ها) بسیاری از مردم را گمراه ساختند، هر کس از من پیروی کند از من است، و هر کس نافرمانی من کند، تو بخشنده مهربانی. تو می‌دانی آن چه را که ما در نهان و آشکار انجام می‌دهیم، و چیزی در زمین و آسمان بر خدا پنهان نیست» (13).

سه درس مهم از کلاس دعا

دعا و نیایش که در برنامه ماه رمضان گنجانده شده و نقش بنیانی در تکوین مفهوم رمضان و روزه را دارد، تنها درخواست روا شدن نیاز از درگاه خدا نیست، بلکه دارای سه بُعد است، و به عبارت روشن‌تر سه درس بزرگ و مهم را باید از مکتب دعا به دست آورد و باید هنگام دعا هر سه، مورد توجه دقیق قرار گیرد:

1 - دعا برای دفع بلاها و روا شدن حاجت‌ها، چنان که امیرمؤمنان علی (علیه السلام) در سخنی فرمود: «**ادْفَعُوا أَمْوَاجَ الْبَلَاءِ عَنْكُمْ بِالْدُّعَاءِ قَبْلَ وَرُودِ الْبَلَاءِ**» (14) موج‌های بلاها را قبل از ورودشان، به وسیله دعا کردن از خود دفع کنید».

2 - در کنار دعا، تضرع، خشوع، مناجات، راز و نیاز و ارتباط تنگاتنگ با خدا وجود دارد که قطعا چنین خصالی غرورهای انسان را می‌شکند، و دل را آماده پذیرش مواهب معنوی می‌سازد، و به دنبال آن، آرامش خاطر، قوت قلب و روحیه عالی، عاید انسان می‌شود. چنان که خداوند می‌فرماید: «**ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَ خُفْيَةً**» (15) پروردگار خود را با تضرع و خضوع و ملتسمانه در آشکار و نهان بخوانید».

3 - از همه مهم‌تر، توجه به معارف بلند پایه و محتوای عمیق و غنی دعاهایی است که از پیامبر (صلی الله علیه وآله) و امامان (علیه السلام) به ما رسیده، که در حقیقت دانشگاه بزرگ انسان‌سازی هستند؛ به عنوان مثال، دعای اول صحیفه سجّادیه و خطبه اول نهج البلاغه، هر دو هم‌سان، معارف اسلام را در سطح عالی تبیین می‌کنند، و درس‌های سودمندی از معارف و عرفان حقیقی را به ما می‌آموزند.

توجه عمیق به محتوای دعاها موجب ارتقای سطح معلومات و معرفت شده و آشنایی انسان را به مفاهیم و

ارزش‌های بلند سازنده و تکامل بخش که در رأس آنها مسأله توحید و ابعاد آن است. چندان برابر می‌کند، جمعی به امام صادق (علیه السلام) عرض کردند: چرا ما دعا می‌کنیم، ولی به اجابت نمی‌رسد؟ امام در پاسخ فرمود: «لَا تَدْعُونَ مَنْ لَا تَعْرِفُونَهُ؛ (16) زیرا کسی را می‌خوانید که او را نمی‌شناسید». یعنی در کنار دعا باید توجه به معارف و شناخت خدا و اصول تکامل نیز وجود داشته باشد.

پی نوشت ها :

- (1) علامه مجلسی، بحارالانوار، ج 71، ص. 221
- (2) همان، ج 77، ص. 168
- (3) فرقان (25) آیه. 77
- (4) مؤمن (40) آیه. 60
- (5) محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج 2، ص. 466
- (6) علامه طبرسی، مجمع البیان، ج 8، ص. 529
- (7) محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج 1، ص. 468
- (9) محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج 2، ص. 468
- (10) اقتباس از محمدی ری شهری، میزان الحکمة، ج 3، ص 260 تا 267.
- (11) محدث قمی، مفاتیح الجنان، ص. 386
- (12) بقره (2) آیه 127 تا 129.
- (13) ابراهیم (14) آیه 35 تا 38.
- (14) علامه مجلسی، بحارالانوار، ج 93، ص. 289
- (15) اعراف (7) آیه. 5
- (16) بحارالانوار، ج 93، ص. 368.